

TÉRKÉPTÖRTÉNETI
KALANDOZÁSOK

AZ Élet és Tudomány új sorozata a művelődéstörténet egyik legizgalmasabb, ám kevésbé ismert fejezetét, a *térképi ábrázolás* kialakulását mutatja be. Cikkeink egy-egy különleges térképről rövidebb-hosszabb történeteket mesélnek el; számos érdekességet megtudhatunk arról, kik, hogyan és miért készítették azokat. A régi térképek rendkívül sokfélék, némelyiket furcsának, torznak ítéljük. Sorozatunkkal egyebek között e sokféleségre szeretnénk magyarázatot adni.

A térképeknek mindennapi életünkben fontos szerepük van. A térképek készítése évezredek múlta tekint vissza, történelmünk elválaszthatatlanul összekapcsolódott velük. A régi térképek ábrázolásai hozzásegítenek a modern informatikai rendszerek megjelenítéséhez is. Térképtörténeti kalandozásaink az őskori sziklarajzok technikájától a mátrixnyomatotól terjednek; a távoli világokról és a hazai tájakról készült térképeket, a neves magyar térképészek itthoni és külföldi munkáit egyaránt bemutatjuk. Persze, nem törekszünk, nem törekedhetünk a teljességre.

A havonta jelentkező sorozat indító cikke az első magyar országtérkép, az éppen 475 éve megjelent Lázár-térkép. A cikksorozat szerzője, dr. Török Zsolt egyetemi docens az ELTE Térképtudományi Tanszékén.

LÁZÁR
475 ÉVES
TÉRKÉPE

Magyarország első térképét, a híressé vált Lázár-térképet 1528 májusában nyomtatták. A nevezetes munka Európában a XVI. század elején feltűnő, új típusú térképek egyik legkorábbi, ránk maradt képviselője. Nekünk, magyaroknak különösen kedves és fontos ez a térkép azért is, mert történeti dokumentumként megőrzött valamit a Mohács előtti Magyarország reneszánsz fényéből, amelyből az évszázados pusztulás után csak töredékek maradtak.

1. rész A történelem viharait szerencsés módon átvészelő Lázár-térkép keletkezése és kiadásának története csaknem fél évezred távolából nehezen deríthető fel. A térképről és szerzőjéről, egy bizonyos „Lázár titoknokról” a térkép megjelenését követően évszázadokra megfeledkeztek. Neve csak 1806-ban merült fel ismét az ország legrégibbi ábrázolásával kapcsolatosan a *Magyar Hírmondóban*, ahol Schwartner Márton úttörő statisztikai művére hivatkozva említették az 1528-ban kiadott térkép és alkotója, Lázár nevét. A források alapján hírből ismert térképre azonban kitarító kereséssel és némi szerencsével is csak 1876-ban sikerült rábukkannia a neves könyvgyűjtőnek, gróf Apponyi Sándornak. Amikor a Budapesten kiállított térképet 1553-ban nyomtatták, nem pedig 1528-ban. Még két évtized telt el, míg a millennium évében végre sikerült Appo-

nyinak egy párizsi antikváriustól az első kiadás máig egyetlen példányát megvásárolnia. A különlegesen becses nemzeti kultúrkincsét ma az Apponyi-gyűjtemény részeként az *Országos Széchényi Könyvtár* őrzi, amelynek *Térkép-tárában* a ritka térképhungarikák között található a későbbi kiadások szintén igen nagy ritkaságnak számító példányai.

Az érsek embere

Címében a térkép – a szokásait követve – részletesen felsorolja a munka kiadásában érintett valamennyi, fontosnak ítélt közreműködőt. A mai olvasó számára feleslegesnek tűnő latin felirat máig a legfontosabb forrás, amelyből a térkép készítésének

**A kétszer szereplő
Berhida**

körülményeire következtethetünk. „Magyarország térképe négy lapon, Lázár, Tamás esztergomi érsek titkára által összeállítva...” kezdődik magyarra fordítva a szöveg, amely a legfontosabb kérdésben, a térkép

Nádudvar neve is kétszer olvasható a térképen

szerzőségét illetően döntő fontosságú felvilágosítással szolgál: a címből ugyanis világosan kiderül, hogy a nyomtatott térkép alapjául szolgáló kéziratos (kézzel rajzolt és felírt) térképet) Lázár, azaz latinul Lazarus készítette. Róla a térkép felirata még annyit árul el, hogy korábban az esztergomi érsek, vagyis minden bizonyonnal Bakócz Tamás (1442–1521) titkára volt.

Az alacsony származású, de majdnem a pápai trónusig emelkedő esztergomi érsek a XVI. század elején kétségkívül az ország leghatalmasabb, legbefolyásosabb személyiségei közé tartozott, aki a királyi kancellária irányításának teendőit is ellátta. A „secretarius”, vagyis titkár megjelölés arra utal, hogy térképkészítő Lázárunkat a kancellária tisztviselői között kell keresnünk. Korábban a kutatók magas beosztású, egyetemet végzett személyként keresték és vélték megtalálni, ám Lázár titkár kilétét máig sem sikerült kideríteni. A térképen „csak” tapasztalt, hozzáértő férfiként említik, így valószínűsíthetően nem szerzett egyetemi fokozatot, és nem is tartozott a kancellária vezető munkatársai közé, ellenkező esetben ugyanis címeit és rangját – az akkori szokásnak megfelelően – biztosan említették volna. Az újabb kutatások szerint a térkép szerzője inkább az érsek környezetéhez tar-

tozó, latinus műveltségű, tapasztalt és megbízható kancelláriai titkár lehetett.

Titkár vagy diák?

Nem sokat tudtak róla a kortárs osztrák és német munkatársak sem, akik a munkát végül nyomtatásban megjelentették. Egyetlen forrás, Jacob Ziegler (1470–1549) 1529-ben, tehát a térkép megjelenése után írt levél említi meg a térkép összeállításának munkáját. A szövegből arra következtethetünk, hogy a tervezetet a mű szerzője Budán 1514 nyarán vitatta meg a bajor matematikus és kozmográfussal. Érdekes, hogy Ziegler, aki jól emlékezett a kitűnő térképre, Lázár személyét olyannyira nem tartotta fontosnak, hogy még a nevét is eltévesztette, és Eleazarusként említette. Az osztrák humanista, Wolfgang Lazius egy generáció távolából visszatekintve, 1552-ben megjelentetett térképének latin nyelvű ajánlásában Lazarus nevéhez már csak a „hun nemzettségéből való” megjegyzést tudta hozzáfűzni. Négy év múlva a térképet német ajánlással adta ki, és ennek töredékesen megmaradt szövegében Lázárt magyar diákként (Diakhen) említette. A szöveget a XIX. században lemásoló magyar történész és könyvtáros, Rómer Flóris ezt a – vitatott értelmű – német megjelölést deákként fordította, így ő tekinthető a térkép szerzőjeként közismert „Lázár deák” keresztapjának. A magyar elnevezés ráragadt a térkép szerzőjére, bár használatának jogossága nehezen indokolható: a térképkészítő Lazarus egészen bizonyosan titkár, azaz secretarius volt, nem pedig deák. Az ismeretlenség homályába burkolódzó személy nevéről még azt sem tudjuk biztosan, hogy az valóban a magyar Lázár keresztnév volt-e, hiszen egyetlen forrás sem említi őt ezen a néven! A kevés ismeret és sok bizonytalanság ellenére a kutatók, persze, nem mondanak le arról, hogy egyszer majd sikerül azonosítani első országtérképünk alkotóját.

Átszabva, megforgatva

Lázár tehát elkészítette országunk térképét a XVI. század első évtizedeiben, ez azonban nem azonos az általunk ismert nyomtatott kiadással, amely először 1528-ban jelent meg a bajorországi Ingolstadtban. Hogyan

került oda Magyarország térképe? A választ ismét csak magától a térképtől kapjuk, amelynek címfelirata gondosan felsorolja a közreműködőket és megemlíti, hogy a térkép kiadásában milyen szerepük volt. Innen tudjuk, hogy a térképet az osztrák Johannes Cuspinianus (1473–1529), a híres bécsi egyetem

Traianus császár híja az elforgatás miatt északnak tartó Dunán

rektora és Habsburg Ferdinánd udvari diplomatája adta ki. Cuspinianus a térkép készítésének éve alatt sűrűn megfordult a budai királyi udvarban, és a török veszély súlyát felismerő humanistaként maga is érdeklődött volna egy Magyarországot bemutató, részletes térkép iránt. Mégis, csak a mohácsi csatavesztést követő zűrzavaros időben nyílt alkalma arra, hogy a kéziratos a török által szétduált kancellária iratanyagából megszerezze.

Cuspinianus nyilvánvalóan felismerte, milyen értékes dokumentumra tett szert, ugyanakkor azonban a kéziratos térkép úgy ábrázolta az országot, ahogyan azt még sohasem látta. Segítségül hívta ezért a bécsi egyetem tekintélyes matematikus és asztronómus professzorát, Georg Tannstettert (1482–1535), aki Lázár munkáját ellenőrizte és átnézte. Tannstetter megkísérelte, hogy a kéziratból egy kiadásra alkalmas, a korabeli földrajzi ismereteknek megfelelő térképet szerkesszen. Beavatkozása igen alaposan módosította a kézirat eredeti szerkezetét, így valószínűleg ő választotta – a célszerűen fekvő téglalap alakban ábrázolható Magyarország-térképnek – a szokatlan, álló formátumot. A változtatások mellett azonban igyekezett megtartani a lázári kéziratos legfőbb értékét, a települések részletes ábrázolását. Ráadásul a kiválasztott, álló formátumú falitérképre még el kellett helyeznie a fontos címet és ajánlást, valamint I. Ferdinánd magyar király címerét is. Így a térkép tartalmát nemcsak forgatta, csavarta, hanem bizonyos részeit egyszerűen máshová tolt. Az alapos átszabás során azonban ügyelt arra, hogy a térkép egyes részletei, például a telepü-

A csatajelenettel is kiegészített Mohács megjelenítése a Duna és a Dráva összefolyása mentén

lések egymáshoz viszonyított távolsága keveset változzon. Eközben, persze, a térképre már a saját édesatyja is alig ismert volna rá.

Lázár nem volt ott, hiszen közreműködésével a bécsi humanisták mindezeket a mutatóvonalakat elkerülhették volna. Sem Cuspinianus, sem Tannstetter nem vállalkozhatott arra, hogy a veszélyes időkben a Magyar Királyság távoli vidékein fekvő települések százainak helyzetét ellenőrizze! Ebben a tekintetben egyedül a számukra ismeretlen Lazarusra hagyatkozhattak, így a térkép megbízhatósága végső soron az ő munkájától függött. Talán az óvatosságnak is szerepe lehetett abban, hogy a nyomtatott térképre végezetül Lázár neve is felkerült...

Változatok az „eredetiből”

A térkép eredeti szerkezetének visszaállításával többen is próbálkoztak. Ma azt gondoljuk, hogy a kézirat eredeti szerkezetére leginkább azok a települések utalhatnak, amelyekből rejtélyes módon kettő található a térképen, holott eredetileg csak egy létezett belőlük. A kettőzött települések eltérő névalakkal a nyomtatott térképen egymáshoz közel, de rendszertelenül helyezkednek el. Ilyenek például az ország mai területén található Nádudvar (Debrecen mellett) és a Balatonhoz közeli Berhida. Ha azonban a mintegy tucatnyi kettőzött település helyzetét egy mai térképen vizsgáljuk, azok meglehetősen szabályos rendben helyezkednek el. Így arra gondolhatunk, hogy Lázár kéziratán ezek a települések olyan illesztési pontok lehettek, amelyek a több lapon megrajzolt térkép összeállítását segítették. A térképet kiadó bécsi humanisták nem tudhattak erről, így beavatkozásukra éppen a kettőzött települések térképi helyzetéből következethetünk.

A logikus magyarázat azonban még homályban hagy egyes részleteket. Ziegler ugyanis egy Magyarország-térképet látott Budán, és a kéziratot megtaláló Cuspinianus utalásai is egy térképre engednek következtetni. Ugyancsak Cuspinianus az Ausztriáról 1528 kora tavaszán készített leírásában említi, hogy a Fertő tó méreteit a Lázár-térképről mérte le. Csakhogy az általa megadott adatok nem egyeznek az 1528-as kiadásról

lemérhetőekkel! Tovább bonyolítja a dolgot, hogy – valószínűsíthetően – Lázár térképéből nem egyetlen kézirat létezett. Nemcsak a szerkesztés során keletkezettek változatok, hanem a munka különböző fázisaiban is készülhettek kéziratok másolatok. Talán egy ilyen másolatra utal Ziegler levelének az a mondata, amely a Lázár-térképet igen hasonlóknak mondja *Brodarics István*nak, a mohá-

csi csata idején magyar kancellárnak mára elveszett térképéhez.

A Lázár-térkép keletkezésének körülményei arra utalnak, hogy a munka összefüggésben lehetett a török elleni védelem szervezésével. A nyomtatott térképen is szépen kirajzolódik a Magyarország déli határain létesített, végvárakból álló védelmi rendszer. A határvédelmi rendszer kettős láncá Mátyás király korára

(ILLUSZTRÁCIÓK: ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR, TÉRKÉPTÁR)



A beszédes címfelirat, amelyből Lázár, Bakócz Tamás, Cuspinianus és Tannstetter nevét megtudhatjuk

épült ki, ám a munkálatok már Zsigmond idejében elkezdődtek. A védrendszer nevezetes végvárait Szörényvártól Belgrádon, Jajcán és Kninen keresztül az Adriai-tenger partjáig a térképen is megtalálhatjuk. A várak egy része már 1514-re el-esett: jóval azelőtt, hogy a térkép nyomtatott változata megjelent, a déli végvárvonalon átszaporított az Oszmán Birodalom hódító hulláma (Belgrád, 1521). A részletes térkép így az ország déli határai helyett a Habsburg-területek védelmének szervezéséhez nyújthatott hatékony segítséget Mohács után. Az új helyzetben a térkép nézőpontja is változott: Magyarország közepéről, Budáról áthelyeződött Bécsbe. Ezért került – nyilvánvalóan utólag – a Bécset ábrázoló tornyos szimbólum a térkép nyugati keretvonalai közé.

Dürer-hatás

Tannstetter és Cuspinianus fölöttébb igyekeztek a szerkesztési munkával, hogy térképüket mielőbb megjelenethessék. Cuspinianus fizette a kiadás költségeit, és tőle származnak a térkép történeti megjegyzései. Ezek elsősorban antik történelemmel kapcsolatosak, mint például a Dunán átívelő *Traianus császár hídja*. Ennek helyét Cuspinianus a római konzulokról írt saját történeti munkája alapján maga jelölte be a Lázár-térképen. Ugyancsak ő a legvalószínűbb szerzője a térkép alján található kétnyelvű országleírásnak, amelynek csak utolsó mondatai utalnak a török veszélyre és a magyarok várható pusztulására.

Bécsben tehát – Tannstetter keze nyomán – egy újabb kéziratot térkép keletkezett Magyarországról, amelynek szerkesztésekor már a nyomdai megjelenés szempontjait is figyelembe vették. Tannstetter maga az ingolstadti egyetemre járt, így bizonyára nagy örömmel küldte meg az elkészült kéziratot volt bécsi tanítványának, *Petrus Apianus*nak (1491–1552), aki éppen ebben az időben lett Ingolstadtban a matematika és asztronómia professzora. Apianus nemcsak egyetemi professzorként fejtett ki fontos tevékenységet a térképkészítés kérdéseit is tárgyaló reneszánsz kozmográfia területén. Munkásságát maradandóvá tette az általa alapított nyomdai műhely, ahol a könyveken kívül térképek is megjelentek.

EGY KIÁLLÍTÁS ÜRÜGYÉN

A különlegesen becses nemzeti kultúrkincset, az 1528. évi, első kiadású Lázár-térképet ma az *Apponyi-gyűjtemény* részeként az *Országos Széchényi Könyvtár* őrzi, amelynek *Térképtár*ában a ritka térképhungarikák között található a Lázár-térkép későbbi kiadásainak ugyancsak igen nagy ritkaságnak számító példányai.

Az utóbbi években az állománybővítési szándékot elképesztő szerencsesorozat kísérte, így *dr. Plihál Katalin*, a Térképtár vezetője munkatársaival a Lázár-térkép ismert kiadásainak legteljesebb gyűjteményét tudta a nagyközönség elé tárni. Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítótermében a látogatók az eredeti Lázár-térképeket tekinthetik meg, amelyeknek jobb olvashatóságát a korszerű, digitális technikával készült, háromszoros nagyítású reprodukciók segítik. A május végéig nyitva tartó kiállításon az 1528-as kiadású térképpel először találkozó látogatót minden bizonnyal meglepetésként éri a csaknem ötszáz év ellenére ma is szinte frissnek, elevennek tűnő nyomat, amelynek színei élénkek, teltek. Sokan nem is akarják elsöre elhinni, hogy nem másolatot, hanem az eredetit látják!

A kamarakiállításon az 1528-as eredetin kívül látható az 1553-ban Velencében, *Giovanni Andrea Valvassore* által fába metszett nyomtatott kiadás, valamint a különösen érdekes kiadástörténetű, Rómában napvilágot látott, ritka rézmetszetek. A szinte azonosnak tetsző lapok a versengő *Tramezini* és *Lafreri* vállalkozásaiban készültek 1558-ban. *Lafreri* nyomólemezeről az örökös, majd a következő tulajdonos is készített levonatot 1602 táján. A Lázár-térképet ezt követően *Zsámboky János* adta ki Bécsben, 1566-ban; a *rézkarc* technikájával készített nyomaton Lázár neve nem szerepel.

Az 1528-as Magyarország-térkép az első ilyen kiadványok közé tartozott, amelyet a korabeli sokszorosítási eljárások legmodernebb változatával nyomtattak. Ebben az időben a térképeket *fametszetről* vagy *rézlemezről* nyomtatták. Az utóbbi eljárás technikailag bonyolultabb volt, míg a fametszetről a hagyományos, betűkről való nyomtatásnál használt módszert alkalmazhatták. A metszés során a nyomtatandó rajz tükröképét meghagyták, a többi részen pedig kissé kimélyítették a nyomódúc felületét. A „felesleg” lefaragása igen hosszadalmas, nagy figyelmet követelő munka volt. A legnagyobb nehézséget azonban az apró betűs szövegek metszése okozta, amelyek parányi részletei mesteri ügyességet és hosszú időt kívántak.

A térképet gyakorlott kéz metszette, ezt bizonyítják a szépen *ívelt betűk* és a mesteri díszítések. A lapok csatlakozásánál azonban illesztési hibákat látunk, amelyek arra engednek következtetni, hogy a metszet dúcain egyszerre többen is dolgoztak. Ebben az időben Apianus számára több fametszetest is készített a regensburgi művész, *Michael Ostendorfer* (kb. 1492–1559), aki 1530-ban egy szív alakú világtérképet metszett *Martin* nevű testvérével. Ennek díszítőelemei erős *Dürer-hatást* mutatnak csakúgy, mint a Lázár-térkép, amelynek címeréről már ré-

gben is feltételezték, hogy Dürer munkáját utánozza. További bizonyítékok is alátámasztják a már eddig elmondottakból levonható következtetést: az 1528-as Lázár-térkép metszői Michael és Martin Ostendorfer voltak.

Kiesett településnevek

Apianus nyomdájában azonban a térkép neveinek nagy részét nem a fametszők faragták, ehelyett a sokkal gyorsabb és olcsóbb *sztereotípiá-eljárást* alkalmazták: a térkép neveit előbb nyomdai betűkből kiszétték, majd erről – egy forma közbeiktatásával – vékony lemezt öntöttek. A lemezen található neveket azután kivágták és a nyomóformába mélyített vályukba helyezték. A Lázár-térképen mintegy háromszázötven olyan településjel van, amely mellől hiányzik a név. A tetemes hiány szemlélteti az eljárás egyik hátrányát: a felragasztott névtáblák ugyanis a nyomtatás során fellépő igénybevétel miatt gyakran kiestek. Ezeket olykor visszatették, sokszor előfordult azonban, hogy a nyomdászok rossz helyre ragasztották vissza azokat, vagy meg sem próbálták a kiegészítést. A Lázár-térkép esetében a névhiány arról árulkodik, hogy az egyetlen ismert példány nem az első nyomatok közül való. A későbbi kiadások eltérő névanyaga pedig arra utal, hogy szerzőik az 1528-as kiadás különböző példányait használták.

DR. TÖRÖK ZSOLT

A LAZÁR-TÉRKÉP

A Lázár-térkép nagyméretű, álló formátumú ábrázolás, amelyet négy lapból állítottak össze. A munka címfelirata a jobb alsó sarokban elhelyezett, díszes címmezőben olvasható. Ezzel átellenben, a bal oldalon I. Ferdinánd magyar király címerét helyezték el a szerkesztők. A térkép alatt latin és német nyelvű szöveg ismerteti röviden az országot – főként ókori – történetét. A kerettel határolt térképen mintegy 1400 település szerepel (nagyobb részüket a mai Magyarország határain kívül), valamint kettős vonallal rajzolt, kanyargó folyókat, vonalkázott állóvizeket, halmocskákkal jelzett hegységeket, erdőseget jelző facsoportokat találunk.

Hogyan gyűjtötte össze Lázár a saját korában egyedülálló pontosságú és részletességű térkép szerkesztéséhez a szükséges adatokat? Talán ezt a kérdést a legnehezebb megválaszolni, különösen akkor, ha azt gondoljuk, a XVI. század elején ugyanúgy gondolkodtak a térképi ábrázolásról, ahogyan a hasonló térképekről mi gondolkodnánk. A Lázár-térkép ugyanis nem a mai értelemben vett felmérésen alapul, hiszen ennek módszere csak később alakult ki. A közkeletű vélekedés, amely szerint Lázár csillagászati méréseket végzett, igen távol áll a kor realitásaitól. Lázár térképe ugyanis túlságosan pontos, kiváltképpen a Budáról kiinduló utak mentén mért távolságok tekintetében. A térképre pillantva láthatjuk, hogy a települések nemegyszer világosan jelzik az útvonalat, amely mentén egykor sorakoztak. Csak éppen maguk az útvonalak nincsenek megrajzolva, és ez a hiány tovább gyarapítja a rejtélyek sorát. Bizonyos ugyanis, hogy a térkép szerkesztésének alapját a települések egymáshoz képest mért távolsága és iránya adta.

DR. TÖRÖK ZSOLT



A TELEVÍZIÓK MŰSORAIBÓL

■ A *Mindentudás Egyeteme* a *Duna Tévén* május 15-én 15.05-kor, ismétlésben 17-én 13.10-kor, május 18-án 13.20-kor az *mtv-n* és 22.15-kor az *m2-n*. Az érdeklődők ezúttal *Tringer László A depresszió: kor-kór?* című előadását hallgatják meg.

■ *Anglia* csipkézett *Cornwall-félszigetén*, ezen a szurreális, holdbéli tájon, amelyet az agyagbányászat szabdalat össze, a pusztaság és sivatár gödör a világ egyik legnagyobb botanikus kertjévé, igazi Édenkertté fog válni. Az *Éden létrehozása* című sorozat. Az első rész *A nyolcadik cso-da* címmel május 15-én 18 órakor látható a *NatGeon*.

■ A *Kiskunság* homokbuckáinak szélsőséges éghajlati viszonyaihoz alkalmazkodnak az állatok és a növények. A pókok felgyorsult egyedfejlődéssel alkalmazkodnak a táj adottságaihoz és számos fajuk található ott. Keresztespók, derespók, törpepók, tölcserpók stb. Ahány pók, annyiféle formájú és mintázatú háló... Erről szól a *A homokvilág pókjai* című magyar ismeretterjesztő film május 16-án 14.40-kor a *Duna Tévén*.

■ *Mária Terézia* 1769-ben erdőrendtartási rendeletet adott ki. Ennek hatására alapították *Selmecbányán* az első erdészeti tanintézetet, amely ma múzeum. Az *Üzenet az utókor-nak... Erdészeti emlékhelyek* című magyar ismeretterjesztő filmből *Selmecbányán* kívül más erdészeti emlékhelyeket is megismerhetünk május 17-én 16.35-kor a *Duna Tévén*.

■ A *Spektrum* Televízióban a *Hagyományos ázsiai gyógymódok* és a *Hagyományos afrikai gyógymódok* című sorozatok után most a *Hagyományos dél-amerikai gyógymódok* című hétrészes filmsorozatot nézhetik ismerkedhetnek meg a természetes gyógymódok kedvelői. A sorozat első filmjét május 18-án 13.20-kor vetítik, a további részeket

FIGYELMÉBE AJÁNLJUK!

vasárnaponként ugyanebben az időben.

■ *Budapest* a múlt század harmincas éveiben érdemelte ki hivatalosan a fürdővárosi címet, de a pest-budai fürdőkultúra több évszázadra nyúlik vissza. s magába olvasztotta a török tradíciókat is. A *Budapest fürdőváros* című film – május 18-án 14.25-kor a *Duna Tévén* – sorra veszi a ma is működő klasszikus gyógyfürdőket

(Gellért, Rác, Lukács, Rudas, Széchenyi), rápillant az újabakra (Újpesti, Dandár, Pesterzsébeti), s archív anyagok segítségével megidézi a már nem létezőket (Margit, Császár).

■ A *Berlini Zsidó Múzeumról* ismeretterjesztő filmet készített a *Duna Tévén*. Másfél esztendeje nyitotta meg kapuit ez a különleges megjelenésű és a német nyelvű (köztük a közép-európai) zsidóság történetét, relikviáit, kultúráját és pusztulását bemutató múzeum. Az egyedülálló gyűjteményt elsőként a *Duna Tévén* mutatja be a magyar nézőknek május 19-én 9.25-kor.

MARÓTI ZEBEGÉNYBEN

Maróti Géza (1875–1941) a magyar szecesszió egyik kivételes művésze, életművét mégis szinte alig ismeri a hazai közönség. Ennek az egyik oka, hogy kevés építészeti munkáján kívül elsősorban a mai látványtervező fogalmával definiálható tevékenységet folytatott. Installatőr, belsőépítész, máskor kiállítások rendezője volt. Az ő nevéhez fűződik a milánói nemzetközi kiállítás és a Velencei Biennále magyar pavilonjának megépítése, a Mexikói Nemzeti Színház üvegfüggönyének és a nézőtér fölötti üvegmenyendezetének tervezése, de hosszú ideig dolgozott Észak Amerikában is. Itthon inkább épületszobrászként és belsőépítészként foglalkoztatták. Munkásságából szinte semmi sem maradt fenn, ezért mondhatja magát szerencsésnek *Zebegény*, mert ebben a kicsi faluban még ma is több Maróti-mű áll többé-kevésbé ép állapotban. Ilyen az 1912–1914 között épített villája, az 1936-ban elkezdett, de igazán soha be nem fejezett Országzászló és hősi emlékmű a zebegényi Kálvária-hegyen, valamint a minden valószínűség szerint az ő tervei szerint épült Duna-parti lakóház, a Schwarzmaier villa. A zebegényi épületek szinte keretbe foglalják életét, hiszen a villát a fiatal, sikeres, beföldön és külföldön egyaránt sokat foglalkoztatott építész és szobrász Maróti álmodta meg saját magának. Az Országzászló és hősi emlékmű pedig az utolsó számottevőbb megbízása volt a megváltozott Magyarországon és a háború felé rohanó Európában.

Két emberöltőnek kellett eltelnie, hogy a XX. század e nagy magyar alkotója újra az érdeklődés középpontjába kerüljön, mégpedig az *Iparművészeti Múzeumban* 2002-ben megrendezett, egész életművét bemutató kiállítás által.

Most a zebegényi Szőnyi Múzeumban (Bartóky u. 7. sz.) június 10-éig látható tárlaton elsősorban képzőművészeti alkotásaiból, rajzaiból és vázlataiból válogattak a rendezők. A zebegényi épületeit fotók, dokumentumok és tervrajzok alapján mutatják be, néhány érdekes, archív fotó segítségével pedig felidézük fel életének fontosabb mozzanatait.

RENDEZVÉNYEK ÉS ELŐADÁSOK A POLARIS CSILLAGVIZSGÁLOBAN

- Május 20.: European Space Agency: Európa a világűrben (Spányi Péter)
- Május 27.: Egy európai űrobszervatórium: az ISO (Ábrahám Péter)
- Május 31.: hajnali 4:45-től a naplogatkozás bemutatása és megfigyelése

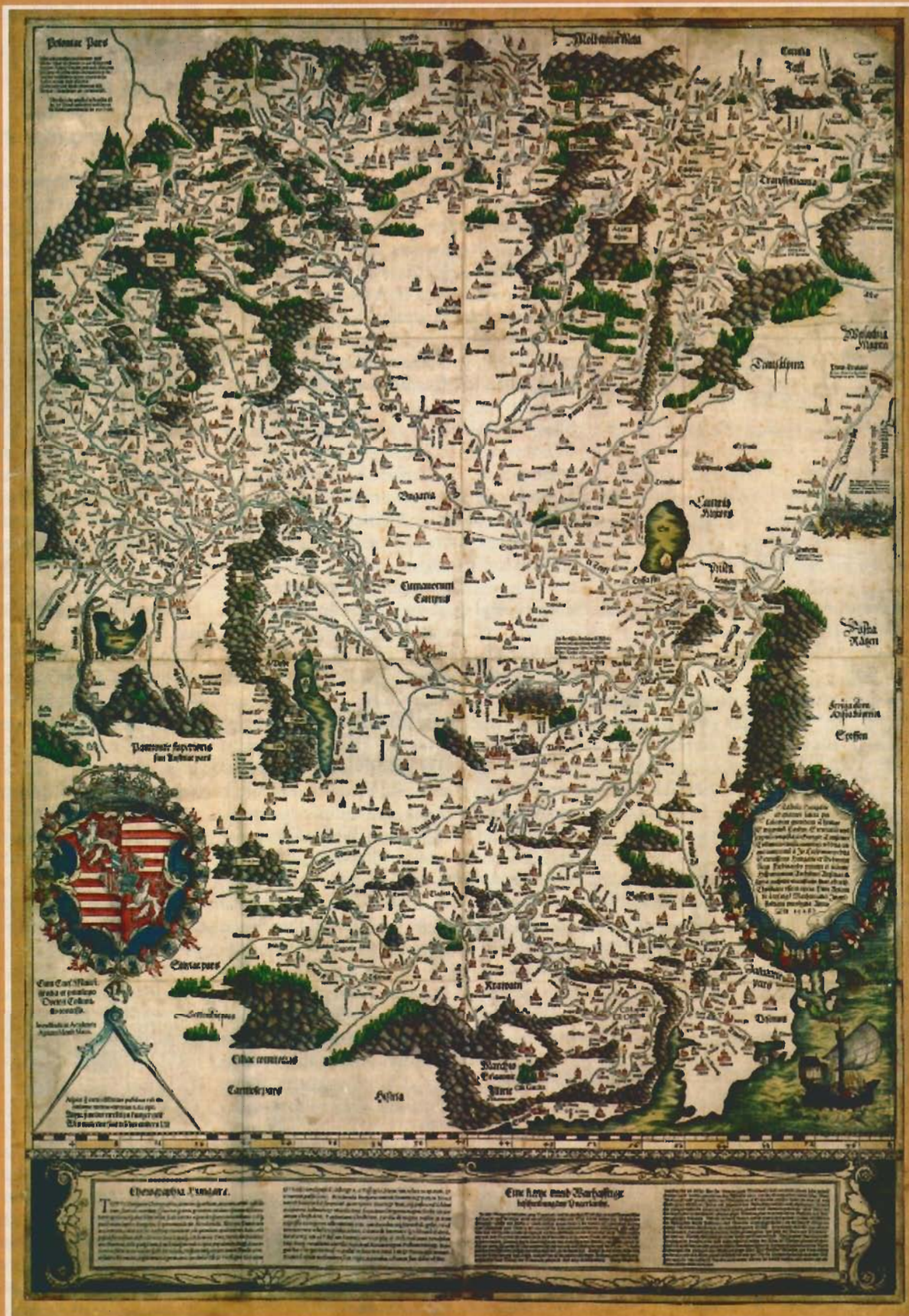
ÉLET TUDOMÁNY

megrendelhető

- a kiadónál (tel.: 266-9290, fax: 318-6668),
- a könyvboltban (fax/tel.: 267-2780),
- a szerkesztőségben (fax/tel.: 338-2472), eltud@elender.hu
- információ, reklamációk: 317-9999.

Találkozzunk az interneten is!

- ÉT-online: <http://www.eletestudomany.hu>
- ÉTarchívum: <http://www.sulinet.hu/eletestudomany/archiv>
- E-mail: eletestudomany@mhk.hu
- E-mail: eletestudomany@sulinet.hu



A Lázár-térkép